

*Ђуро Бодрожич**
Институт за политичке студије

НА ИЗВОРИМА СРПСКОГ ИДЕНТИТЕТА**

Сажетак

За идентитет сваког народа од највеће важности је како сам тај народ види почетак своје историје. Своје историјско време Срби рачунају од Стефана Немање и његовог најмлађег сина Растка – Светог Саве. Немања је објединио Рашку и Зету и тиме је почела српска државност. Савиним радом Немањина творевина је добила је обједињавајућу моралну силу и постала органска заједница. Оном што је Немања створио, Сава је удахнуо душу. Свети Сава „је први схватио да се трајна народна држава не ствара само оружјем, него и заједничким идеалима. Заједница културног и политичког осећања у народу, то је креч и цемент који држи народну зграду; без тога се држава руши као свака сувомеђина.“

Кључне речи: државност, идентитет, светосавље, народна црква, народна култура.

ПОЧЕЦИ ДРЖАВНОСТИ

Средњовековна српска државност се зачињала на разним странама, на широком простору који су заузимала српска племена долазило је до привременог племенског груписања у ширу заједницу под разним именима. Историја прати ова настојања од IX века, с назнакама да се у неким појавама и пре овог времена указују облици државног живота. У XII веку, у брдовитим облас-

* Научни сарадник.

** Овај текст је настао као део рада у оквиру пројекта бр.179009, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

тима Рашке, у сливу Ибра, Лима, Таре и Пиве, па према приморју, између Цетине и Бојане, започео је развитак оне државе којој ће на чело стати династија Немањића, а Срби је узети као колевку своје државности. „И данас још – писао је Станоје Станојевић – Србин, кад помисли на своју историју, он се прво и највише сећа *те* државе. Историја *те* државе, то је главна садржина историје српског народа у средњем веку; то је држава Душанова царства, то је држава Косовске битке, из *те* су државе готово све народне традиције, и све личности, које се помињу у српској историји и традицији средњег века, играле су улогу у *тој* држави. Све што је у српском народу поноса о народној прошлости односи се на *ту* државу, и обнављање *те* државе била је садржина тежњи и жеља српског народа кроз векове.“¹⁾

Немања је објединио Рашку и Зету и тиме је започела српска државност. Тај посао није био нимало лак, иако се радило о једном истом народу. Зета је, као област која гравитира приморју, била изложена утицају старе романске културе чији су се центри налазили у приморским градовима. Кад су се Срби срели с овим светом, његова култура је била још увек јака и показивала не само отпорност него и способност да се приметно развија. Због сталних веза с Италијом, ти градови, попут Бара, Котора или Дубровника, били су у сталној вези с матицом своје културе. Словенски народ који се стекао у близини тих колонија и с њима стао да општи почео је подлегати утицајима једне културније средине, примати њихове навике и обичаје. Заједно с њима, по западним узорима, почело је и обликовање и организовање друштвеног живота. Појављују се српске организације по романском узору, жупанске титуле замењују се папским титулама краља (Краљ Михаило). Верски утицај Рима постао је доминантан. Познао је да почетком XII века, кад се родио Немања, у Подгорици, његовом родном месту, није било ниједне православне цркве и да је он крштен по западном обреду.²⁾

Према таквој Зети стајала је Рашка. Налазила се у средишту српских земаља опасана високим планинским ланцима, горовита и неприступачна, настањена компактном етничком масом, била је супротност приморју окренутој Зети. Страни утицаји овде се, готово, нису ни осећали. У тој средини очували су се стародревни

1) Станоје Станојевић, „О српској култури у средњем веку“, *Из наше прошлости*, књ. 1, Београд, Етхос, 2010, стр. 23.

2) Владимир Ћоровић, *Покрети и дела*, Београд, Геца Кон, 1920, стр. 11, 12.

облици живота: племенска организација, обичаји, народни језик и укупно народно наслеђе.

Занимљиво је да христијанизовање ових области, учињено у духу византијског православља, „нису чинили непосредно Грци, него највише њихови словенски другови из македонских области, а после са истока пословењени Бугари. Тако је – казује Владимир Ћоровић – прелаз био лакши и природнији и условио је том националном особином онај занимљиви компромис између византијског хришћанства и старих словенских верских обичаја.“³⁾

У горовитим областима Рашке грчки утицај, у смислу политичког притиска, готово се није ни осећао. Врховна власт Грка, иако присутна, у Рашкој је била невидљива. Али то не значи одсуство културног уплива из Византије. Напротив, сталне борбе с Византијом нису запречавале византијски утицај у Србији, јер „снага утицаја не опредељује се пријатељством, већ интензивношћу и сталношћу односа“.⁴⁾ У Зети су прилике биле сасвим другачије. Утицај латинства, а с њим и политичке превласти Романа, био је очигледан. Све је то био разлог да се да предност источном хришћанству као оној варијанти која је, гледано и с чисто политичке стране, била мање опасна. Али је трвење између ове две српске области, по самој природи ствари, било неминовно. У основи ове борбе било је надметање двеју вера, надметање између Бара и Охрида, односно између Рима и Цариграда.

Рашка жупанија постала је окосница српског државног окупљања. Она то може захвалити неколиким чиниоцима, од којих је први географски положај и рељеф самог земљишта. На неприступачност терена надовезује се и трећи, морални фактор садржан у очуваности народних обичаја, нарави и навика. Поднебље и приврженост свом језику и обичајима омогућили су васпитање снажних и самосвојних личности какве нису могле бити саздане „у лаким наравима Приморја, или под туђинским упливом Подунавља, него у чисто српском духу. То су узроци, који су учинили, а и дан дањи чине старинску *Расију* средиштем чисте и непомућене народности српске.

Судбина српских племена решавана је и вазда ће се решавати у центруму српства тј. на узвишеном пољу Косову – на Трипољу према Паунима.

3) Исто, стр. 12, 13.

4) Георгије Острогорски, *Византија и Словени*, Београд, Просвета, 1970, стр. 17.

Без Рације и Косова нема *своје стратегијске и историјске вредности* по сво Српство, ни само *Приморје нити само Подунавље*, јер су обоје сувише изложени туђим упливима, због свога *географског положаја*.⁵⁾ Стање племенске анархије, по унутрашњим законима друштвеног развића, прелази у виши облик друштвеног живота, у државу. Почетак државности, кад једно племе окупља и обједињује око себе околна истородна племена, је размеђа између историје и предисторије народа. Тај тренутак код Срба везује се за Стефана Немању. Снажна личност и јака воља Стефана Немање објединила је различите српске области у једну целину, са средиштем у Рашкој. „Немања је уједино већину српских земаља. Његови су потомци утврдили, што је оснивач династије створио, и српска је земља постала држава. У границама овога државнога склопа развило се политичко и друштвено стање у особитом правцу. Држава и црква, династија и народ слили су се у један заиста једноставан организам, који је несумњиво носио на себи у свему српски народни карактер.“⁶⁾

Питање етничке припадности представља једно од најзанимљивијих и најважнијих, али и најкомпикованијих питања за проучаваоце балканске прошлости. И за најмања сазнања истраживачу су потребни „и јак таленат и опширно знање и методско образовање, да може савладати све тешкоће на које стално наилази“.⁷⁾ Прво с чиме ће се суочити јесте оскудност извора на основу којих би та прошлост била реконструисана. Први разлог недостатка историјских извора долази од цивилизацијске зрелости становништва коју је досегло становништво овог простора, „јер су се балкански народи одувек налазили већином на оном ступњу и културног и материјалног развитка, који потомству и будућности не оставља довољно материјала за његово проучавање“.⁸⁾

Балканско полуострво је простор где се „као у калеидоскопу одувек мењала етничка физиономија: ту се од најстаријих времена јако осећало непрекидно комешање народа и племена, непрекидна борба раса, ређе свесна и културна, чешће инстинктивна и мате-

5) Пантелија Срећковић, *Историја српскога народа*, Београд, Краљевско-српска државна штампарија, 1884, стр. 436.

6) Бењамин Калај, *Историја српскога народа*, Београд, Књижар издавач Петар Ђурчић, 1882, стр. 131.

7) Станоје Станојевић, „Српско име у западним српским крајевима“, *Из наше прошлости*, књ. 1, Београд, Етхос, 2010, стр. 39.

8) *Исто*, стр. 38.

ријална, непрекидно ремећење, потискивање и сузбијање, опадање и пропадање напоредо са формирањем све нових и нових слојева на старе основе“.⁹⁾

Упркос оскудици историјских извора, сталним етничким померањима и мешањима, може се поуздано утврдити да се српски етникум не може омеђити границама Рашке.¹⁰⁾ Кад би тако било, све што је источно од Ибра било би бугарско, на југу албанско.¹¹⁾ Стара је теза српских непријатеља да средњовековно Српство сведу у поменути оквир, као што би данас све српско свели на србијанско.

Станоје Станојевић запажа да се српско име ширило ширењем српског племена, никако освајањем и насилним наметањем, „да већ у првој половини IX века српско име носи цео народ готово на целој територији, коју и данас српски народ заузима, осим северних и северозападних покрајина (Срема и Хрватске). Али је брзо после тога наступила реакција.“ Томе је понајвише допринело што се српски народ населио на граници два света – истока и запада. „Сфера интереса истока и запада увек се је граничила баш у земљама у којима данас Срби станују, и баш ту у тим земљама водила се увек најјача борба о надмоћ и првенство, и баш о те земље отимао се увек исток и запад у најразноврснијим облицима: као романтизам и јелинизам, као православље и католицизам, као германство и словенство.

Те прилике, потпомогнуте још и географским, утицале су врло неповољно на концентрацију и одржавање јединства у српском народу. Због тога је тежња за одвојеност и расцепканост српских области и земаља увек избијала на површину и, створена и потпомогнута и свима могућим спољним приликама, увек могла успешно радити и успевати. Распадање на више државних и обласних центара утицало је јако и на живот народног имена; заједничко народно име је потискивано, иако је без престанка живело, а покрајинска имена све су више отимала маха.“¹²⁾

Да је простор српског етникума превазилазио област Рашке казује и Бењамин Калај наводећи да „је у новој постојбини Срба

9) Исто.

10) Димитрије Богдановић, *Књига о Косову*, Београд, Српска академија наука и уметности, 1986, стр. 35-37.

11) Исто, стр. 35.

12) Станоје Станојевић, Исто, стр. 43.

била и данашња Босна, осим северозападног краја, који се још и сада зове Турска Хрватска, а у оно доба била је у рукама хрватског племена, затим највећи део Херцеговине, јужна Далмација, цела Црна Гора, северна Арбанија, Стара Србија, или цео новопазарски пашалук, и северни окрузи призренског пашалука; најпосле данашња Србија, осим оних округа преко Мораве. На овом земљишту – вели Калај – налазимо и данас балканске Србе. Границе њиховог ширења нису се мењале у течају векова, но само је у политичком обзиру настала модификација. Један део негдашњих српских земаља (Далмација) спојен је с Аустријом; из другог опет дела поникла је потпуно самостална Црна Гора, а на северозападу постала је држава Србија; али је највећи део остао под непосредним господарством Порте. Од старих обласних назива задржала се до данас само два: Босна и Србија, други се називи изгубише, или су преиначени, а остале области, добивши нов облик, познате су сада под другим именима.¹³⁾

СВЕТОСАВЉЕ И СРПСКИ ИДЕНТИТЕТ

Ниједна личност у историји српскога народа није дубље уре-зана у његову свест од Светога Саве. Његов подвиг и жртва нису могли бити непримећени од његових савременика, нити су могли бити заборављени од будућих нараштаја.

У изворима се наводи да је Свети Сава оставио родитељску кућу као седамнаестогодишњи младић. Из описа његових биографа видљив је његов физички изглед: леп и наочит младић, особито је била уочљива његова дуга плава коса. Иконопис нам открива његов аскетски израз и изглед, његове као небо плаве очи откривају нежног и осећајног човека. „Али те очи, покрај све благости и питомине, продиру у кости и у срж, и архиепископ Данило није без разлога рекао за Св. Саву да је имао ‘прозорљиве очи’.¹⁴⁾ Карактеристичне су, исто тако, наводи Станојевић „танке стиснуте усне, које показују, да тај човек има своју вољу, да зна шта хоће, и да је у спровођењу своје воље и својих планова енергичан, чак више него енергичан, да је готов на тешке жртве и на све, кад треба извести оно, што је он, повучен у себе, решио да треба учинити. Тешко ономе ко њему стане на пут или му се одупре, кад он изводи своје

13) Бењамин Калај, *Исто*, стр. 18, 19.

14) Станоје Станојевић, *Свети Сава*, Београд, Херес, 1998, стр. 109.

велике планове! Испосник са светачким изгледом, Св. Сава је имао силну вољу и енергију, која није знала ни за какве препреке, која их није признавала и није их трпела.¹⁵⁾

И његов одлазак из родитељског дома у доби седамнаестогодишњег младића говори о душевној снази и јакој вољи. Особине које Сави приписују његови биографи указују да за одлазак у манастир нису били потребни спољашњи подстицаји. А, чак, да је и било тако, „он, без унутрашњег призива, не би могао достићи висину духовног подвига, који је“.¹⁶⁾

Начин на који је изиграо потеру која је за њим послана говоре о његовој интелигенцији и довитљивости, а он ће ту своју црту после доказати у низу случајева: од оснивања Хиландара, преко добијања аутокефалности за своју цркву, па до дипломатских активности на разним странама. Он није доносио одлуке на пречац, већ је дуго и зрело размишљао о оном што ће у некој ствари предузети, „али кад је решио питање, које га је мучило, и одлучио се на акцију, он је оно што је намислио, изводио енергично, упорно и истрајно и са одлучношћу, која је за дивљење. У том погледу после није могло бити сумње ни лутања ни компромиса. Он никада није напуштао своје принципе нити је остављао неизвршене своје планове, није се заустављао на пола пута нити се задовољавао половним мерама и решењима, никада није правио планове нити их је изводио половно и на парче, никад ништа није ризиковао нити је икада почињао несигурну ствар. Њему је при стварању и при извођењу његових планова увек главно било садржина и циљ, који је хтео да постигне; на форму није много обраћао пажњу и на томе није инсистирао.“¹⁷⁾ Николај Велимировић ће рећи: „Бог га је послао да ради у народу и за народ. У њему су се срели Исток и Запад у пуној хармонији. Био је наклоњен дубоком размишљању као источњак, а енергичан у акцији као западњак.“¹⁸⁾

Сачувани историјски извори казују да је Свети Сава био свестан своје вредности и своје улоге у историји српског народа, али и своје историјске дужности и историјске одговорности за судбину тог истог, српског народа.¹⁹⁾

15) Исто.

16) Ђоко Слијепчевић, *Историја Српске православне цркве*, Београд, БИГЗ, 1991, стр. 53.

17) Станоје Станојевић, *Исто*, стр. 113, 114.

18) Николај Велимировић, *Живот Светог Саве*, Београд, БеоСинг, 2005, стр. 108.

19) Станоје Станојевић, *Исто*, стр. 115, 116.

За улогу државотворца траже се особите особине: смисао за организацију и практичну политику, чврст карактер и постојана воља. То је код нас био Немања. „Немања је био човек веома побожан, и такав који мисли шта од шта бива.“²⁰⁾ Сава је његов син, наследио је његову генетику, од њега је васпитан и подучен. Неколико последњих година које су провели заједно имаће непроцењив значај за Савин живот и рад, али и за укупну историју српског народа. У Житију његовог оца, Сава казује да му је давао савете и на самртном часу.

Своје организаторске способности Свети Сава је понајбоље показао при уређењу српске цркве. „Један од разлога што је Савина црквена организација тако одлично изведена, што је имала толико успеха и утицаја на цео народни живот и развитак, лежи без сумње и у томе, што је Св. Сава своју црквену организацију поставио на националну основу.“²¹⁾ Видљиво је то и из организације епископија којима је он прелазео простор државне јурисдикције у смеру насељења српског народа. „Замишљена и заснована на чисто националној основи, Савина црква се убрзо изједначила са српским народом, стопила се с њим у једну целину и црпла је из његових расних особина стално своју снагу. Проникнута истинском, правом и дубоком вером, српска црква је држала живот и давала је увек снагу српском народу, одржала је његову свест у данима робовања, хранила га је у доба потиштености надом у васкрс, јачала је стално његову отпорну снагу и утврђивала је и ширила идеју о заједници целога народа. Савина црква је била главна морална снага, која је кроз векове одржала и спасла наш народ.

Св. Сава је први, изгледа, почео потискивати локална, провинцијска и локална имена и називе, и истицати српско име и српство. Од његовога доба као да се почињу у Немањиној држави губити локални, географски и страни називи, а српско име почиње превлађивати.“²²⁾

ЦРКВА И ДРЖАВА

У *Житију Светог Симеона*, Свети Сава ће посведочити за оца да је и пре монашења био склон православном подвижништву и

20) Милан Ђ. Милићевић, *Стефан Немања и Свети Сава*, Београд, Државна штампарија Краљевине Србије, 1913, стр. 6.

21) Станоје Станојевић, *Исто*, стр. 118.

22) *Исто*, стр. 119.

духовном животу: „Јер он утврди и уразуми срца свих и научи нас како приличи правоверним хришћанима држати праву веру у Бога; собом најпре благоверје показа, а потом и друге научи, цркве освети, манастире сазда, светитеље радо слушаше, јереје поштоваше, према монасима велико смирење и љубав имађаше.“²³⁾ Подижући манастире, Немања је дао пример који ће следити његови наследници. А ти манастири, постаће расадници и огњишта српске културе и књижевне делатности. Највећи утицај на развој средњовековне српске културе и књижевног стваралаштва имао је манастир Хиландар. „Како је велики Немања јасно појмио, да без снажне државе нема народне политичке величине, нема унутрашњег културног напретка ни спољашње важности; енергично прегне и уједини српске засебне државице. Тако су се исто увјерили његови синови: Сава и Стефан, да се уједињена држава неће моћи без краљевине унутра учврстити, ни споља издићи њезин углед у очима сусједних народа, краљевина и царевина. И, да без автокефалне цркве српске не би ни државна независност била потпуна, нити би могла краљевину прогласити; јер је ваљало да српски автокефални архијепископ крунише краљевском круном краља српског.“²⁴⁾ Немањини синови су стали тражити начина како то постићи и тиме „обезбрижити српској држави угледно мјесто међу другим државама“.²⁵⁾

Рад Саве и Стефана би је усклађен и у дослуху. Стефан ће писати цару о Савином доласку, објаснити му циљ његове мисије. У писму он предочава опасност која је загрозила православљу у Србији и на Балканском полуострву. И Сава ће изложити тежак положај православља у Србији, „па га топло замоли у интересу православља, да одобри да се установи српска независна архијепископија.“²⁶⁾ Исти разлози изнети су и цариградском патријарху. У Никеји су добро знали за папске намере, као и за енергичан рад латинске јерархије у њиховом спровођењу.

Патријарх је дао Сави грамату: „Преосвећени патријарх све васељене Герман, постави овога кир Саву као архијепископа свима Српским Земљама и Поморским. И као сина свога вазљубљенога шаљем њега у сву васељену, што је област мога светитељства,

23) *Стиси Св. Саве*, издање Владимира Ћоровића, 1928, стр. 152.

24) Нићифор Дучић, *Свети Сава, српска црква и српска краљевина у XIII вијеку*, Београд, штампано у Краљ. српској штампарији, 1893, стр. 3.

25) *Исто*, стр. 4.

26) *Исто*, стр. 7.

правоверне вере хришћанске, да има област по моме начину над свим градовима и земљама, над митрополитима и епископима, и поповима и ђаконима, по правилима божанственим, свакога по достојању и све учити у име Оца и Сина и Светога Духа, и као и мене, и тога сви да слушате, који сте у Христу правоверни хришћани.²⁷⁾ Овим аутокефалност није била потпуна, јер је задржано право цариградско патријарха да и у будуће рукополаже и потврђује архиепископе српске. Такав статус није могао задовољити Светог Саву, јер није пристајао угледу и достојанству независне државе. Износећи додатне разлоге и непремостиве тешкоће за српску цркву уколико би тако остало, Сава је успео да „измоли благослов од часног патријарха и од читавог васељенског сабора, да после њега опет не иде други архиепископ у васељену на освећивање, већ да се само он (цариградски патријарх) помиње међу првима, и да самоосвећено буде отачаство његово, као што је, Божјом помоћу, и самодржавно“.²⁸⁾

Након добијања аутокефалности, ваљало је изнаћи начин којим би српска држава била издигнута на степен краљевине. То су захтевали државни разлози, унутрашњи и спољашњи. То је био начин да се одбију претензије угарских краљева на врховну над Србијом, које су они упорно истицали од 1202. године. Био је само један проблем, што су у то време краљевске круне и плаштове, признате у Европи, давале су папе. А папе то нису чиниле из пуне таштине, „него по скупу цијену: ако је владалац католик, да покорно слуша папу и врши папске наредбе; ако није – ваљало је да призна над собом папину власт, да се покорава и папу слуша.“²⁹⁾

Упркос свему затражена је круна из Рима. Тамо је, добивши од Саве усмене упуте а од Стефана писмо, отишао епископ Методије. У писму је напоменуто како је своједобно папа Григорије VII послао краљевски плашт Михаилу Војисављевићу уврстивши тако у ранг краљевина пређашњу српску државу Зету, у којој је доцније рођен њихов отац Немања, па само желе обнову краљевства. Тиме је пронађена форма којом би се одбацили евентуални папски захтеви у погледу признања његове врховне власти.

27) Доментијан, *Житије Светога Саве*, Београд, Српска књижевна задруга, 2001, стр. 199-201.

28) *Исто*, стр. 201.

29) Нићифор Дучић, *Исто*, стр. 15.

Две епохалне чињенице из прве половине XIII, везане за српску црквену и политичку историју: аутокефалност српске цркве и проглас српске краљевине, стекле су се у једном дану – на Спасовдан 1221.³⁰⁾ Овај дан заузео је посебно место у повесници српског народа, никаква плима догађаја у реци времена не може га потопити, умањити му вредност и значај. Тога дана, на Сабору у Жичи, устоличен је први српски архиепископ и крунисан први српски краљ, чиме је српски народ, с црквене и државне тачке, стекао независност.³¹⁾

О томе шта се десило, и како је текла цела ствар, не поклапају се латински и српски извори. Латинска приповест, о овом крунисању, говори да је у Србију стигао папски легат и крунисао Стефана за првог српског краља. У породичној хроници Дандола, у поетском облику, исписано руком Андрије Дандола, сачувало се белешка о овом догађају. По том извору бележи се да је Ана, очаравши свог мужа, приволела истог да пристане на латинску цркву, одричући се православља. Тек након тога, бележи овај извор, папски изасланик венчао је краља и краљицу.

Српски летописци не спомињу ово о чему латински говоре. Доментијан потврђује да је круна стигла из Рима, али да је крунисање извршио Стефанов брат Сава, по православном обреду. О самом Крунисању Доментијан казује: „И призвавши благоверног брата свога, превеликога жупана кир Стефана у велику архиепископију, звану Жичу, у манастир који је он подигао, и по заповести небеског саздатеља и свога добротвора, Преосвећени кир Сава сатвори по обичају свеноћно стојање, и двоструко прослави Онога који је њега прославио, с једне стране богогласним песмама а са друге сакрушењем срца, приносећи жртву један јединоме на душевном олтару скрушеног срца, које Бог никад не презире.

И у богоподобно време сатворивши свету литургију, и после великога входа свете литургије, узевши свети венац у великом светилишту, венча благовернога брата свога, и помаза га Духом Светим на краљевство, да се зове самодржавни господин кир Стефан краљ свих Српских и Поморских Земаља, да од Бога буде венчана са три помоћника Христова.“³²⁾

30) Исто, стр. 3.

31) Николај Велимировић, Исто.

32) Доментијан, Исто, стр. 249.

И Теодосије, у свом житију, казује да је Свети Сава, у Жичи „венцеименитога брата великог жупана Стефана, молитвама и мољењем Богу благословивши га, багреницом и и бисером опавши га и украсивши, и венцем царства часну главу његову венчавши, и миром га помазавши, прогласи га за Богом самодржавна краља српског“.³³⁾

Поставља се питање која је то цена на коју би Свети Сава пристао како би његово отечество било крунисано: да ли је то признање папске јурисдикције над српском црквом? Нићифор Дучић одбија да би на такво што могао пристати и Стефан, а поготову Сава. „Сава – вели он – који је цио свој живот уложио не само да очува хришћанску православну вјеру у својему народу, него се још и дан и ноћ трудио, да добије автокефалност српској цркви, уредивши је управо тих дана, да се врши у њој света служба тачно по обредима источне православне цркве: није вјеровати, да је он од један пут промјенио свој челични карактер, своје дубоко религијозно увјерење; па све то погазио, и признао папску власт над собом независнијем архиепископом и над својом автокефалном црквом, коју је с тешком муком добио.“³⁴⁾

Дучић не искључује ласкава уверавања о пријатељству и захвалности за дату круну, обећања да ће му помоћи у борби с богумилском јереси коју су и сами прогонили. Богумилство је, по Дучићу, један од главних разлога који су склонили папу да пошаље краљевску круну не тражећи највеће жртве: „у Босни се богумили, послѣ смрти бана Кулина, нагло снажаху и шираху покрај свијех тешкоћа и прогањања од стране папске; у Захумљу у српској држави такође се богумили множаху, и пријећаше опасност да ће се њихова јерес лако раширити по свој Далмацији: те у таквим суморнијем приликама бијаше у великом интересу римске цркве, да папа задовољи автокефалнога архијепископа Саву; обавеже његова брата, српскога владоца, краљевском круном, и тијем добије њихово пријатљство, које је у тијем приликама могло много вриједјети за папске сврхе“.³⁵⁾

Свесрдна оданост Светог Саве Источној цркви не подлеже никаквој сумњи, али низ чињеница указује да некаквог жестоког

33) Теодосије, *Житије Светог Саве*, Београд, Српска књижевна задруга, 1992, стр. 138.

34) Нићифор Дучић, *Исто*, стр. 16.

35) *Исто*, стр. 17

антикатолицизма није било.³⁶⁾ У приморским српским областима било је много становништва, често најбогатијег и најкултурнијег, које је припадало римокатолицизму. „Нема разлога за сумњу да је и Сава попут свог брата бринуо о католичким грађанима српске краљевине.“³⁷⁾ Другим речима казано, Свети Сава није отписивао Србе који су припадали римокатолицизму. Али му је било јасно да националног јединства неће бити уколико нема јединства у вери. „Чистоћа православног учења и строго чување источног богослужења на народном језику, била су – бележи Никодим Милаш – основна обележја светосавске цркве, исто као што је обиљежјем њезиним било и то, да једина господујућа вјера међу Србима смије бити само православна вјера.“³⁸⁾ И у том правцу он је усмерио сву своју енергију. „Дакле, систематска акција, да се православље стопи са идејом српске државе.“³⁹⁾

Црквена и државна независност неминовно су водиле у смеру да се независност и самосвојност покажу и у националној култури, укључујући и књижевно стваралаштво на чијем почетку стоји Свети Сава. Однос Светог Саве према књижевности видљив је из његових манастирских типика, где је читању књига и библиотеци дато важно место у духовном животу монаха. Библиотека манастира Хиландара основана је 1198. године, када и сам манастир.⁴⁰⁾

Савина Служба Светом Симеону по свим својим особинама припада византијском песничком жанру, са свим елементима њене развијене структуре. То је прво српско књижевно дело овог жанра, којим започиње низ литургијских целина у којима је мотивисан и обликован култ светородне лозе Немањића, њених крунисаних глава и светитеља српске аутокефалне цркве. „Та служба, по свим својим поетским обележјима у византијској традицији, прави је почетак српског песништва, у коме ће се богатом топиком и стилем византијске химнографије однеговати сопствени песнички језик српске литературе средњег века.“⁴¹⁾ Уз Светога Саву стоји епитет

36) Димитрије Оболенски, *Шест византијских портрета*, Београд, Српска књижевна задруга: Просвета, 1991, стр. 151.

37) *Исто*, стр. 152.

38) Никодим Милаш, *Православна Далмација*, Нови Сад, Издавачка књижарница А. Пајевића, 1901, стр. 123.

39) Владимир Ћоровић, *Исто*, стр. 21, 22.

40) Димитрије Богдановић, „Свети Сава“, предговор у књизи: *Свети Сава, сабрани списи*, Београд, Просвета, 2008, стр. 13.

41) *Исто*, стр. 31, 32.

да је први српски просветитељ и учитељ. Тако је казано не само у *Стихири свим српским светитељима*, насталој касније у Војводини, него се тако казује од почетка. Тако су га и у житијима и у његовој *Служби* назвали Доментијан и Теодосије.

Тако је са Светим Савом, па ће Нићифор Дучић, с пуним правом и најсажетије, казати: „Немањићи су постојано штитили српску православну цркву; подизали великољепне манастире и цркве; давали им повластице, велика права и обилате прилоге, дичећи се, што су синови свете православне вјере и цркве. Они нијесу никад заборављали да је оснивач њихове сјајне династије Стефан Немања у калуђерству Симеун: свет; и његов син, утемељивач српске автокефалне цркве и просвјетитељ народа српскога, први српски архијепископ Сава такође: свет. А српска црква молила се је Богу за њих, и у свијема великим дјелима снажно их потпомагала и благосиљала. Управо српска немањићка држава бјеше тијело, а српска православна црква душа. Вријеме од 1169 до 1355 год. бјеше најславније у српској политичкој и црквеној историји.

Да српски народ није имао онакога св. Саву, не би било српске автокефалне православне цркве ни српске краљевине; а без тога мучно би било доцније српске патријаршије и српске царевине. Српски православни народ без својега светог Саве не би био оно што је доцније постао. Дух његов свагда ће загријавати, одушевљавати и штитити српски народ и његову цркву.

Слава светитељу Сави српском!⁴²⁾

ЛИТЕРАТУРА

- Богдановић, Димитрије, *Књига о Косову*, Београд, Српска академија наука и уметности, 1986.
- Богдановић, Димитрије, „Свети Сава“, предговор у књизи: *Свети Сава, сабрани списи*, Београд, Просвета, 2008.
- Велимировић, Николај, *Живот Светог Саве*, Београд, БеоСинг, 2005.
- Доментијан, *Житије Светога Саве*, Београд, Српска књижевна задруга, 2001.
- Дучић, Нићифор, *Свети Сава, српска црква и српска краљевина у XIII вијеку*, Београд, штампано у Краљ. српској штампарији, 1893.

42) Нићифор Дучић, *Исто*, стр. 20, 21.

- Калај, Бењамин, *Историја српскога народа*, Београд, Књижар издавач Петар Ђурчић, 1882.
- Милаш, Никодим, *Православна Далмација*, Нови Сад, Издавачка књижарница А. Пајевића, 1901.
- Милићевић, Милан, *Стефан Немања и Свети Сава*, Београд, Државна штампарија Краљевине Србије, 1913.
- Оболенски, Димитрије, *Шест византијских портрета*, Београд, Српска књижевна задруга: Просвета, 1991.
- Острогорски, Георгије, *Византија и Словени*, Београд, Просвета, 1970.
- Поповић, Јустин, *Живот Светог Саве и Светог Симеона*, Минхен, 1962.
- *Списи Св. Саве*, издање Владимира Ћоровића, 1928.
- Слијепчевић, Ђоко, *Историја Српске православне цркве*, Београд, БИГЗ, 1991.
- Слијепчевић, Перо, *Свети Сава*, Сарајево, Обод, 1924.
- Теодосије, *Житије Светог Саве*, Београд, Српска књижевна задруга, 1992.
- Срећковић, Пантелија, *Историја српскога народа*, Београд, Краљевско-српска државна штампарија, 1884.
- Станојевић, Станоје, *Свети Сава*, Београд, Херес, 1998.
- Станојевић, Станоје, *Из наше прошлости*, књ. 1, Београд, Етхос, 2010.
- Црњански, Милош, *Свети Сава*, Београд, Луча, 1934.
- Ћоровић, Владимир, *Покрети и дела*, Београд, Геца Кон, 1920.

Djuro Vodrozić

THE BEGINNINGS OF SERBIAN IDENTITY

Resume

Serbian nationality and culture started with dynasty Nemanjic. And on a Christian study based on enlightenment, which apostoles Cyril and Methodius laid foundation on, and which protectors became Nemanjici; greatly admired dynasty headed with great Nemanja who "even now still shines from darkness as a beautiful, ours, Balkans, monastery fresco" (Milos Crnjanski). When it comes to spirit rooting of Serbian people, and with that and founding national identity, there is no doubt that the key

spot belongs to Saint Sava, and he is the main constant, spiritual vertical, in the overall history of Serbian orthodox Church and Serbian people. "Historical truth is irrefutable. Saint Sava isn't getting old, or older; he is always contemporary, to every generation and to every Serbian soul" (Justin Popovic). From all dignitaries and Serbian saints, Saint Sava's kult always occupied the central spot. He is the first Serbian archbishop and creator of Serbian orthodox Church. His contribution to creation of Serbian country and nation made him the historical personality of Serbian people.

Presens of national principle is visible in Saint Sava's total work. In accordance with the national principle and it's need, Saint Sava has organized his own Bischoptic, with clear goal that in the form of ortodoxy creates unique religion in an unique national country.

Same tendency is present in the national culture. Culture life and literary creativity of middle ages in Serbia is in the most closely relation with rise of the Nemanjic's country and her faith. Beetwen many factors which contributed implanting national idea in collective psyche of Serbian people, special place is occupied by hagiographies of Serbian saints, middle aged Serbian hagiographie, and that we must take into consideration it's vivid writting.

Middle aged literature, by it's form and contents, was spiritual, religious. Her founders, with little exemptions, were church people, monks. But it's easy to notice that with religious initiatives political motiv is present. History of Serbian country and Church is constant theme of this writtings, whose main characters are rulers and church leaders. On the beginning stands Saint Sava, his Servis to Saint Simeon whose all atributes belong to Visantian poetic genre, with all his elements of it's developed structure. It is first Serbian literature work of this genre with whom starts series of liturgical continent in which the kult of holy dynasty Nemanjic is motivated and shaped, her crunated heads and Serbian autocephales Church saints.

Key words: statehood, identity, Saint Sava, church, natonal culture.